

Dokument për
politikë publike

**Rekomandime për
përfshirjen e barazisë
gjinore dhe përfshirjes
sociale (BGJPS) në
Projektligjin e ri për
arsimin e mesëm**

Përmbajtje

Cili është qëllimi i dokumentit të politikave publike?	3
Çfarë ofron projektligji dhe çfarë mungon?	3
Një pasqyrë e shkurtër e situatës me BGJPS në arsimin e mesëm – statistika për BGJPS	4
Komponenti gjinor të marrë një rol të rëndësishëm integruar në Ligj	6
Mbrojtja nga diskriminimi dhe dhuna me bazë gjinore si parakusht për sigurinë në shkollat e mesme	7
Të forcohen strategjitë për mbajtjen e fëmijëve romë në sistemin arsimor	9
Gjithëpërfshirja dhe ndryshimet e nevojshme për integrimin e nxënësve me aftësi të kufizuara	10
Sigurimi i statistikave gjinore dhe konsistencës së rezultateve të arritura	11
Vendosja e Ligjit në një proces konsultativ me të gjitha palët e interesuara	11

Cili është qëllimi i dokumentit të politikave publike?

Ky dokument i politikave publike ofron udhëzime dhe rekomandime për përfshirjen e barazisë gjinore dhe përfshirjes sociale (BGJPS) në Projektligjin e ri për arsimin e mesëm dhe rregulloret përkatëse. Ai i thekson mangësitë në kornizën ligjore ekzistuese, të cilat e kufizojnë aksesin në arsim cilësor dhe gjithëpërfshirës për të gjithë nxënësit, veçanërisht për grupet e cenueshme – nxënësit me aftësi të kufizuara, nxënësit nga bashkësitë më të vogla etnike, etj. Në të njëjtën kohë, ai tregon për potencialin për përmirësimin e zgjidhjes ekzistuese ligjore dhe ofron rekomandime solide për ndryshime pozitive sociale në aspektin e barazisë gjinore dhe përfshirjes sociale.

Hyrje

Çfarë ofron projektligji dhe çfarë mungon?

Projektligji ofron disa zgjidhje të reja dhe moderne, si asistencë arsimore, infrastrukturë gjithëpërfshirëse dhe teknologji ndihmëse të aksesueshme për nxënësit me aftësi të kufizuara. Ai ofron mbështetje shtesë për nxënësit romë nëpërmjet ndërmjetësve arsimorë dhe ofron këshillim për karrierë për të gjithë nxënësit, për lidhje më të mirë me tregun e punës.

Megjithatë, në Projektligj mungon plotësisht një qasje e organizuar për promovimin e barazisë gjinore – si përpjekje për të kapërcyer rolet stereotipike dhe ndarjen e përgjegjësisë ndërmjet grave dhe burrave, vajzave dhe djemve, si dhe përgatitje për rolin e tyre më të barabartë në shoqëri. Në Ligj kërkohen masa të veçanta për të inkurajuar vajzat në fushat STEM (shkencë, teknologji, inxhinieri dhe matematikë), ku numri i tyre është dukshëm më i ulët.

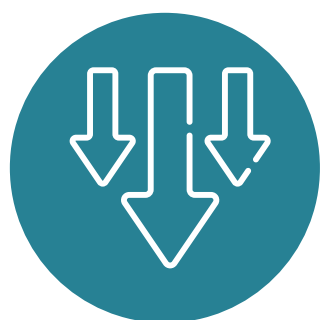
Po ashtu, në Projektligj mungojnë elementet kyçe për mbrojtjen nga diskriminimi, siç është përfshirja e identitetit gjinor dhe orientimit seksual si bazë për mbrojtjen nga diskriminimi. Edhe vetë sistemi i reagimit ndaj rasteve të diskriminimit dhe dhunës nuk është i përcaktuar saktë, për ta bërë shkollën një vend të sigurt për të gjithë nxënësit.

Për më tepër, përmirësimi i mëtejshëm i qasjes dhe kushteve për nxënësit me aftësi të kufizuara dhe nxënësit nga komunitetet më të vogla etnike, veçanërisht romët, nevojitet për të përmirësuar përfshirjen dhe integrimin e këtyre kategorive të nxënësve.

Nisur nga të gjitha të lartpërmendurat, prioritet është miratimi i një ligji të ri, i cili do t'i shqyrtojë dhe trajtojë këto vëzhgime me vëmendjen e nevojshme, duke u bazuar në të njëjtën kohë në një proces transparent dhe konsultativ. Në këtë mënyrë do të sigurohet gjithëpërfshirja, barazia dhe mbrojtja e të drejtave të të gjithë nxënësve, duke hedhur kështu bazat për ndryshime pozitive sociale dhe përmirësimin e sistemit arsimor në zonat BGJPS.

Një pasqyrë e shkurtër e situatës me BGJPS në arsimin e mesëm – statistika për BGJPS

Sipas të dhënave të fundit zyrtare nga Enti Shtetëror i Statistikave, numri i nxënësve në shkollat e mesme të rregullta në vitin shkollor 2023/2024 është 67.278¹, që paraqet një rënie prej 2.8% krahasuar me vitin paraprak shkollor.

2,8%

ulja e numrit të nxënësve në shkollat e rregullta të mesme

Prej tyre 33.058 (49.14%) janë vajza. Kjo tregon se mesatarisht nuk ka dallime të mëdha në aksesin e vajzave dhe djemve në arsimin e mesëm. Megjithatë, ekzistojnë dallime në pjesëmarrjen e vajzave në fushat STEM.

49,14%

50,86%

Për shembull, në vitin shkollor 2022/2023, nga gjithsej 1,100 nxënës që kanë përfunduar arsimin e mesëm në inxhinieri mekanike, vetëm 62 ishin vajza (5,6%), ndërsa në inxhinieri elektroteknike, nga gjithsej 1,993 nxënës, vetëm 327 ishin vajza (16,4%)². Kjo tregon për nevojën për masat e nevojshme nxitëse ose afirmative për vajzat në fushat STEM në Ligjin për arsimin e mesëm.

5,6%

94,4%

profesioni i makinerisë

16,4%

83,6%

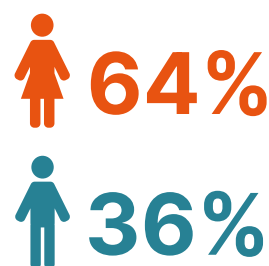
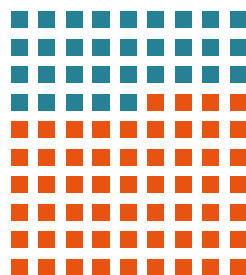
profesioni i elektroteknikës

¹ <<https://www.stat.gov.mk/PrikaziSooopstenie.aspx?rbtxt=17>>

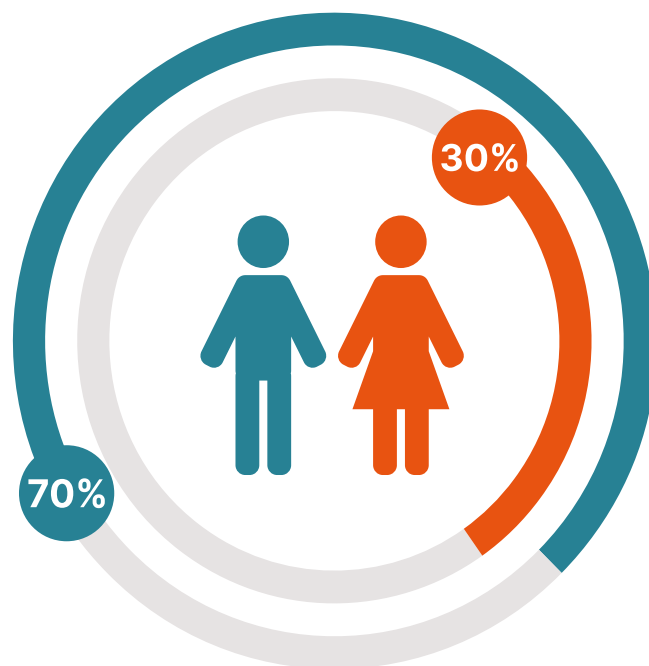
² https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_ObrazovanieNauka_SrednoObrazovanie_SrednoKrajUcebna/300_sredniucilista_rsm_t9_ml.px/

Megjithatë, numri i mësimdhënësve në vitin shkollor 2023/2024 është 7.051, prej të cilëve 4.509 (64%) janë femra dhe 2.542 (36%) meshkuj. Në këtë kuadër, është e nevojshme tërheqja e stafit mësimdhënës të gjinisë mashkullore, si pjesë e strategjisë për reformat e ardhshme në arsim.

Sa i përket shkollave të mesme për nxënës me nevoja të veçanta arsimore, në vitin akademik 2023/24, sipas të dhënave të Entit Shtetëror të Statistikës, numri i nxënësve ishte 247, prej të cilëve vetëm 75 (30%) ishin nxënës femra. Ky numër i nxënësve femra me aftësi të kufizuara është dukshëm më i ulët dhe mund të tregojë një problem të veçantë në lidhje me regjistrimin e fëmijëve femra me aftësi të kufizuara në shkollat e mesme. Në këtë drejtim, është e nevojshme të rishqyrtohen disa faktorë në lidhje me sigurinë në shkolla.

Sipas informacioneve të Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës, rreth 300 nxënës me aftësi të kufizuara janë të përfshirë në shkollat e mesme të rregullta. Megjithatë, nuk ka të dhëna të organizuara për numrin e nxënësve me aftësi të kufizuara në sistemin arsimor dhe as të dhëna për llojin e aftësisë së kufizuar. Kjo është një dobësi e sistemit që duhet tejkaluar – në formën e një regjistri/baze të të dhënave të organizuar. Kjo do të avancojë planifikimin e teknologjisë së nevojshme ndihmëse, si dhe implikimet fiskale që lidhen me të.

Për sa i përket popullatës romë të nxënësve, sipas gjetjeve të raportit të Komisionit Evropian për vitin 2024³, frekuentimi i parregullt i shkollës, fëmijët e rrugës dhe segregimi në shkolla mbeten sfida me të cilat përballen fëmijët romë.

³ https://www.mep.gov.mk/data/North%20Macedonia%20report_MK2.pdf

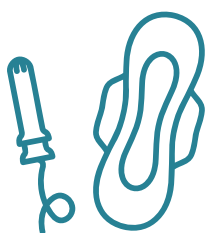
Komponenti gjinor të marrë një rol të rëndësishëm integruar në Ligj

Ligji për arsimin e mesëm që është aktualisht në fuqi është miratuar në vitin 1995, i cili tregon qartë nevojën për një ligj të ri dhe plan programe të reja që duhet t'i përgjigjen sfidave zhvillimore me të cilat përballlet arsimi. Ata gjithashtu duhet të sigurojnë më shumë të drejta dhe rezultate më të mira arsimore për çdo fëmijë. Në këto programe, barazia gjinore duhet të zërë vendin e duhur si kusht për **tejkalimin e stereotipave dhe paragjyqimeve gjinore** për rolet gjinore të ndara tradicionalisht. Nisur nga kjo, rregullorja duhet të përfshijë domosdoshmërisht masa të veçanta për të kapërcyer “rolet dhe profesionet” tipike mashkullore apo femërore në arsimin e mesëm. **Mbështetja për vajzat që hyjnë në fushat STEM** duhet të projektohet në një bazë afatgjatë. Masat e veçanta – të tilla si kuotat e regjistrimit ose pikët shtesë për vajzat në procedurat e regjistrimit – mund të japin rezultate të mira fillestare.

Për më tepër, **disponueshmëria dhe qasja e barabartë në mundësitë sportive** për të gjithë nxënësit është gjithashtu një aspekt i rëndësishëm i zhvillimit psikofizik, kështu që në këtë drejtim duhet të merret parasysh anëtarësimi falas i nxënësve në kluba të caktuara sportive brenda shkollës. Të parashikohen masa për të nxitur dhe inkurajuar pjesëmarrjen e vajzave në klube dhe aktivitete sportive.

Përveç kësaj, nevojiten **investime në infrastrukturën e ndjeshme ndaj gjinisë dhe pajisje të aksesueshme për higjienën menstruale, si standard në shkollat e mesme**. Në këtë kontekst, duhet gjetur një mënyrë për të ofruar produkte higjienike menstruale falas (peceta higjienike dhe/ose tampona), në mënyrë që të reduktohet varfëria menstruale dhe të reduktohen mungesat në shkollë për shkak të menstruacioneve.

Nevojitet investim në infrastrukturën e ndjeshme gjinore dhe mjetet e aksesueshme për higjienën menstruale, si standard në shkollat e mesme.

Mbrojtja nga diskriminimi dhe dhuna me bazë gjinore si parakusht për sigurinë në shkollat e mesme

Ligji shumë pak dhe në mënyrë joadekuate e përshinë parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi dhe dhuna, dhe nuk njeh fare barazinë gjinore dhe dhunën me bazë gjinore. Nisur nga kjo, një vend i veçantë duhet t'i kushtohet parandalimit dhe mbrojtjes së të gjithë fëmijëve nga diskriminimi për të krijuar kushte të sigurta në shkolla dhe për të përmirësuar angazhimin dhe mirëqenien e nxënësve.

Raporti i Komisionit Evropian për vitin 2024 tregon se korniza ligjore dhe kapaciteti ndërinstitucional për të luftuar gjuhën e urrejtjes dhe krimet nga urrejtja duhet të përmirësohet, veçanërisht duke mbuluar orientimin seksual dhe identitetin gjinor si bazë për gjuhën e urrejtjes. Sipas organizatave të shoqërisë civile që regjistrojnë raste të krimeve të urrejtjes në vitin 2023, janë regjistruar 1171 raste të gjuhës së urrejtjes, prej të cilave më të zakonshmet janë ato të bazuara në përkatësinë etnike, orientim seksual dhe identitet gjinor.³

1171

raste të gjuhës së
urrejtjes në vitin
2023

Kjo tregon domosdoshmërinë e promovimit të barazisë gjinore në arsim dhe angazhimit aktiv të aktorëve të arsimit në parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi në të gjitha bazat, në përputhje me Ligjin për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi.

⁴ <https://www.mep.gov.mk/data/North%20Macedonia%20report_MK2.pdf> Raporti për Maqedoninë e Veriut për vitin 2024.

Nisur nga kjo, është e nevojshme që Ligji për arsimin e mesëm të harmonizohet detyrimisht me ligjet sistematike, siç është Ligji për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi, dhe të përfshijë identitetin gjinor dhe orientimin seksual si baza për diskriminim që janë të ndaluara në arsimin e mesëm, në përputhje me nenin të Ligjit për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi.

Përfshirja e këtyre bazave dërgon mesazh se dhuna dhe diskriminimi ndaj grupeve të caktuara të nxënësve janë të lejuara, prandaj është e rëndësishme që Ligji për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi të pasqyrohet plotësisht në Projektligjin për arsimin e mesëm.

Gjithashtu, mbrojtja nga diskriminimi dhe promovimi i jo dhunës duhet të përfshihet në procesin e shkollës në të gjitha nivelet, përmes krijimit të **organet e punës dhe autoritetet në shkolla të cilat do të jenë përgjegjëse për zbatimin dhe marrjen e masave dhe sanksioneve të duhura kundër diskriminimit** dhe dhunës në baza gjinore apo të ndonjë baze tjetër.

Nevojitet harmonizim i detyrueshëm i Ligjit për arsim të mesëm me ligjet sistemore

Krijimi i organeve punuese në shkolla për ndërmarrjen e masave dhe sanksioneve adekuate kundër diskriminimit

Të forcohen strategjitë për mbajtjen e fëmijëve romë në sistemin arsimor

Nevojiten masa shtesë për përfshirjen e plotë të **nxënësve romë në arsimin e mesëm**. Analiza e UNESCO-s për cilësinë e sistemit arsimor kombëtar, e cila bazohet në të dhëna 15-vjeçare⁵, të financuara nga Bashkimi Evropian dhe të zbatuar nga Instituti për Politikat Evropiane të UNESCO-s, në bashkëpunim me Ministrinë e Arsimit dhe Shkencës, tregon se fëmijët në vendbanimet rome kanë më pak gjasa të regjistrohen në të gjitha nivelet e arsimit, përfshirë arsimin e mesëm.

Në këtë drejtim, Projektligji parashikon sigurimin e **ndërmjetësuesve arsimorë** me qëllim tejkalimin e diskriminimit dhe përjashtimit të nxënësve romë apo nxënësve të tjerë që vijnë nga familje të pafavorizuara sociale dhe/ose kanë qenë jashtë sistemit arsimor për një periudhë më të gjatë kohore. Projektligji fokusohet në gjithëpërfshirjen dhe mundësitë e barabarta për grupe të ndryshme të marginalizuara, por në praktikë ende ekzistojnë stereotipat për integrimin e romëve në arsimin e mesëm, si dhe të nxënësve me aftësi të kufizuara.

Nisur nga kjo, **nevojiten masa shtesë për të reduktuar stereotipat dhe paragjykimet** në lidhje me integrimin e romëve (dhe personave me aftësi të kufizuara) në arsim. **Programet arsimore për mirëkuptim dhe tolerancë më të mirë duhet të përfshihen** në kurrikul dhe të organizohen rregullisht për mësuesit, nxënësit dhe prindërit. Është gjithashtu e nevojshme **të forcohen kapacitetet e shërbimeve profesionale në shkolla**. E gjithë kjo do të inkurajojë pranimin e diversitetit dhe do të krijojë një mjedis më të këndshëm dhe gjithëpërfshirës në shkolla.

Programi për edukim për njohje më të mirë dhe tolerancë

Programi për edukim për njohje më të mirë dhe tolerancë

⁵ <https://www.iiep.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/10/ESA-2024_North_Macedonia.pdf>

Gjithëpërfshirja dhe ndryshimet e nevojshme për integrimin e nxënësve me aftësi të kufizuara

Një ligj i ri për arsimin e mesëm është i një rëndësie të veçantë për përfshirjen e nxënësve me nevoja të veçanta arsimore, **ofrimin e asistencës arsimore dhe teknologjisë së nevojshme ndihmëse** për mësim të pandërprerë për këtë grup qëllimor. Projektligji trajton këto çështje të rëndësishme përmes një angazhimi për të ofruar një ekip gjithëpërfshirës për nxënësin, asistencë arsimore dhe teknologji ndihmëse për të mbështetur nxënësit me aftësi të kufizuara dhe mësuesit. Megjithatë, duke qenë se nuk ka **një regjistër/bazë të saktë të të dhënave** dhe të dhëna më të sakta për numrin dhe llojin e aftësive të kufizuara, nuk është e mundur të parashikohet lloji i teknologjisë ndihmëse që do të nevojitet. Nisur nga kjo, lind nevoja për krijimin e një regjistri të përshtatshëm, si dhe një **analizë të saktë socio-ekonomike me implikime fiskale për këtë çështje**.

Për të zbatuar plotësisht gjithëpërfshirjen, ligji duhet të parashikojë investime më të mëdha në burimet njerëzore, **hapësinore dhe materiale**. Prandaj, është e nevojshme të përcaktohen fondet minimale vjetore për shkollat e mesme shtetërore, të cilat duhet të shndërrohen në qendra burimore, dhe mjetet që do t'u ndahen komunave për hapjen e qendrave mbështetëse të mësimi dhe sigurimin e materialeve përkatëse. Gjithashtu, është e nevojshme **të plotësohet masa e transportit falas për nxënësit me aftësi të kufizuara dhe shoqëruesit e tyre**. Projektligji parashikon sigurimin e transportit të përshtatur falas për nxënësit me aftësi të kufizuara, por sërish lind pyetja nëse kjo mund të zbatohet në të gjitha komunat dhe vendbanimet, veçanërisht në rajonet e thella dhe rurale, ku infrastruktura mund të jetë e kufizuar apo e pazhvilluar. Kjo kërkon një koordinim shtesë ndërmjet autoriteteve lokale dhe institucioneve arsimore.

Sigurimi i ekipit përfshirës, teknologji asistive arsimore dhe asistencë

Plotësimi i masave për transport falas për nxënësit me aftësi të kufizuara dhe shoqëruesit e tyre

Analizë e saktë socio-ekonomike

Punësimi i asistentëve arsimor në kohë të pacaktuar

Përveç kësaj, duhet të jetë i mundur punësimi i asistentëve arsimorë për një kohë të pacaktuar. Sa i përket procedurës për punësimin e asistentëve arsimorë me afat të caktuar, Projektligji parashikon që ajo të përfundojë deri në fund të qershorit. Kjo është thelbësore për sigurimin e mbështetjes së vazhdueshme për nxënësit me aftësi të kufizuara dhe kërkon organizim të duhur dhe reagim të shpejtë nga autoritetet arsimore dhe lokale. Duke pasur parasysh rëndësinë e sigurimit të vazhdimësisë në asistencën arsimore, rekomandohet mundësia e punësimit të asistentëve arsimorë për një periudhë të pacaktuar. Kjo do të reduktonte rrezikun e mosdhënies së asistentëve arsimorë dhe mungesës së vazhdimësisë në punën me nxënësit me aftësi të kufizuara.

Sigurimi i statistikave gjinore dhe konsistencës së rezultateve të arritura

Me Projektligjin iniciohet nevoja për **vendosjen e një numri unik arsimor për çdo nxënës**, i cili do të mundësojë evidencë më të mirë të nxënësve në arsimin e mesëm, monitorim të suksesit të tyre, monitorim të shkollimit të mëtutjeshëm, më pas procesin e ndarjes së bursave, si dhe monitorimin e detyrimeve para dhe pas përfundimit të arsimit. Futja e numrit unik arsimor është një hap pozitiv, por duhet të sigurojë monitorimin e të dhënave dhe tendencave bazuar në karakteristika si **gjinia, moshë, paaftësia, lloji i aftësisë së kufizuar në një sistem/bazë të dhënash të organizuar që do të ngrihet në mënyrë analitike** dhe do të lidhë shkollat e mesme në vend. Kjo do të mundësojë **kërkimin, analizën dhe planifikimin më të mirë të programeve** për të gjithë nxënësit, si dhe planifikimin më të mirë të stafit të nevojshëm dhe stafit mësimdhënës.

Me projektligjin është iniciuar nevoja për futjen e një numri unik arsimor për çdo nxënës, i cili do të mundësojë evidencë më të mirë të nxënësve në arsimin e mesëm, monitorimi i suksesit të tyre, monitorimi i progresit të tyre të mëtejshëm arsimi, pastaj procesi i dhënies së bursave, si dhe monitorimin e detyrimeve para dhe pas përfundimit të arsimit.

Vendosja e Ligjit në një proces konsultativ me të gjitha palët e interesuara

Lidhur me përgatitjen e Projektligjit për arsimin e mesëm, **njoftimi për fillimin e procesit të përgatitjes së Ligjit për arsimin e mesëm është publikuar në ENER (Regjistri Unik Elektronik i Rregulloreve) më 15.07.2024**. Po ashtu, janë publikuar dy versione të Projektligjit, më 12.09.2024 dhe 18.09.2024. **Gjatë kësaj periudhe nuk është organizuar asnjë debat publik apo dëgjim publik**, ku Ministria ka interpretuar se vetë themelimi i ENER-it është një mundësi për një dëgjim publik në të cilin të gjithë mund të japin komentet e tyre. Mungon informacioni i disponueshëm publikisht se cilat komente dhe opinione pranohen dhe me çfarë argumentesh.

Projektligji është dorëzuar në procedurë parlamentare më 3 dhjetor 2024. Është e rëndësishme të theksohet se **teksti i Propozimit të paraqitur në procedurë parlamentare është ndryshuar në krahësim me atë që disponon ENER** në segmente kyçe, si mbrojtja nga diskriminimi dhe baza diskriminuuese, gjë që tregon për një procedurë të pamjaftueshme transparente të qeverisë në përgatitjen dhe miratimin e Propozimit.

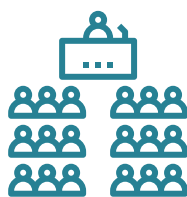

Nisur nga kjo, është e nevojshme vendosja e **dialogut dhe përfshirja e organizatave të shoqërisë civile dhe organeve eksperte** në planifikimin dhe zbatimin e rregulloreve dhe politikave. Zgjidhjet ligjore që kanë si parim bazë interesin më të mirë të fëmijës, duhet të miratohen në konsultim të gjerë dhe me përfshirjen e komunitetit profesional. Vegla ENER nuk është zëvendësues për debatin publik. Në këtë drejtim, është e nevojshme të **organizohet një debat publik para se Projektligji të ri-hyjë në procedurë parlamentare.**

Respektimi i mendimit të organeve eksperte, si Komisioni për mbrojtjen dhe parandalimin e diskriminimit dhe organizatat e shoqërisë civile, të cilat kanë ekspertizë në fushën e arsimit, të drejtave të njeriut dhe barazisë gjinore, do të jetë një hap i domosdoshëm në krijimin e një zgjidhjeje të re dhe të rishikuar ligjore në këtë fushë. Vetëm në këtë mënyrë zgjidhja e re dhe e rishikuar ligjore do të mund të përmirësojë aksesin dhe cilësinë e procesit arsimor për të gjithë të rinjtë në arsimin e mesëm.

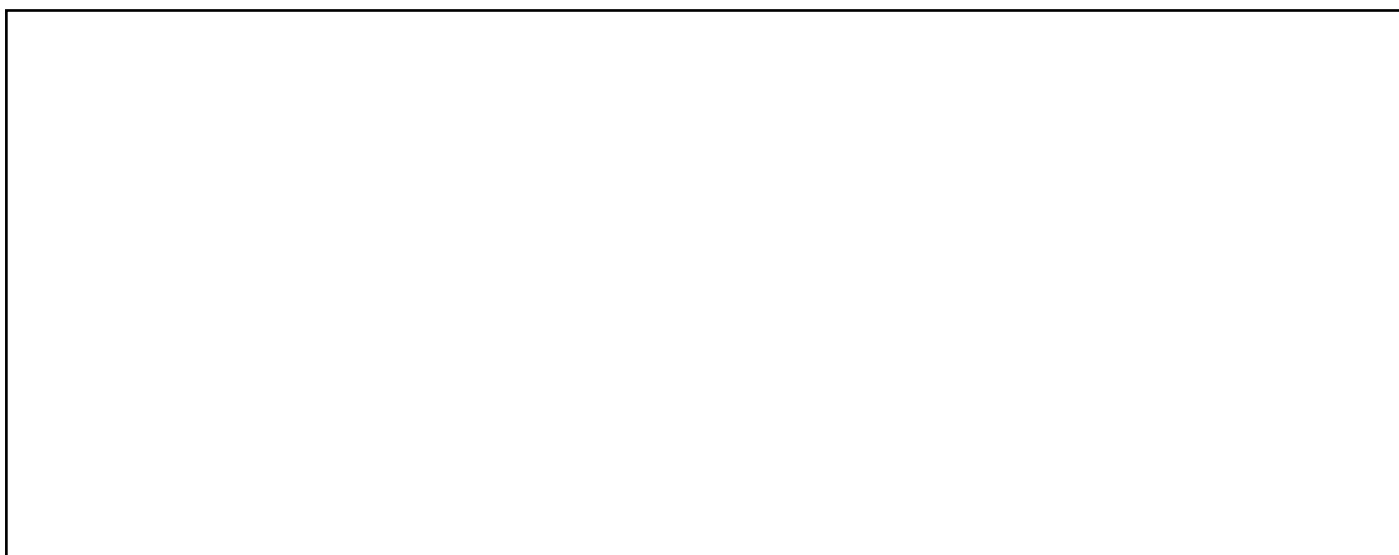

**Dialog dhe inkuadrim
i organizatave
qytetare dhe organeve
profesionale**

**Organizimi i diskutimit
publik para se
Projektligji të futet
përsëri në procedurë
parlamentare**

HERA – Asociacioni për edukim shëndetësor dhe hulumtim
www.hera.org.mk

Ky produkt është përgatitur në kuadër të programit “Së bashku për barazi gjinore: Ndërtimi i mbështetjes për politikën gjithëpërfshirëse gjinore” i financuar nga Qeveria e Mbretërisë së Bashkuar me mbështetjen e Ambasadës Britanike Shkup. Përmbajtja e këtij publikimi nuk pasqyron domosdoshmërisht qëndrimin ose mendimet e Qeverisë së Bashkuar.